

СТЕПАНЕНКО А. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри кримінального процесу

ГОЛОВНИЙ ФАКТ ДОКАЗУВАННЯ

Не буде перебільшенням стверджувати, що серцевиною і однією з головних складових будь-якого юрисдикційного процесу, і зокрема кримінального, є доказування. Встановлення фактичних обставин (процес пізнання) кримінального провадження можливо тільки шляхом доказування, тобто шляхом збирання, перевірки та оцінки достатньої кількості доказів, на підставі яких можливо формування переконливих висновків. Тому, не безпідставно зауваження І. Бентама, про те, що мистецтво судочинства є не що інше, як мистецтво користування доказами (О судебных доказательствах : Трактат Иеремии Бентама / Пер. с франц. И. Гороновичем; По изданию Дюмона. — Киев : Типография М. П. Фрица, 1876/ — С. 2).

Доказування будучи одним із різновидів пізнання завжди направлено на виявлення обставин кримінального провадження, що прямо перелічені в Кримінальному процесуальному кодексі (ч. 1 ст. 91). Дану сукупність обставин, що підлягають доказуванню в теорії доказів та криміналістиці прийнято називати «предметом доказування».

Встановлення певного предмета доказування по кожній кримінальній справі є важливою гарантією реалізації кримінальної відповідальності (Теория доказательств в советском уголовном процессе / [Ред. Коллегия: докт. юрид. наук И. В. Жогин (отв. ред.) и др.]. — Изд. 2-е, исп. и доп. — М.: Юрид. лит., 1973 — С. 139). Отже, правильне встановлення обставин, що складають предмет доказування, дає можливість досягти призначення кримінального судочинства.

Законодавцем в ч. 1 ст. 91 КПК України закріплений такий перелік обставин, що підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

Проте даний перелік обставин є, так би мовити, приблизним планом (програмою) того масиву фактичних обставин, що потрібно доказати (виявити). Обсяг обставин, що доводиться виявити по кожному кримінальному провадженню є різним як якісно, так і кількісно та ширший за перелік закріплений законодавцем. Тому цілком логічним є виділення певної структури предмета доказування (обставин, що підлягають доказуванню). Проте в процесуальній літературі тривалий час тривають дискусії щодо складових (змісту) такої структури. Існує декілька позицій.

Перша точка зору полягає у включенні до складу предмета доказування лише тих обставин, що прямо перелічені в ч. 1 ст. 91 УПК, тобто тих обставин, що складають кінцеву мету доказування «кінцевий тезис доказування» (Теория доказательств в советском уголовном процессе / [Ред. Коллегия: докт. юрид. наук И. В. Жогин (отв. ред.) и др.]. — Изд. 2-е, исп. и доп. — М.: Юрид. лит., 1973. — С. 140–142; Курс советского уголовного процесса. Общая часть / Под ред. А. Д. Бойкова, И. И. Карпеца. М.: Юрид. лит-ра, 1989. — С. 543; Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі; Науково-практичний посібник (2-е вид., стереотипне). — К.: КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2006. — С. 20–21).

Друга точка зору полягає в розумінні предмета доказування як складного об'єкта зі складеною структурою який має в собі кілька елементів. Так, М. С. Строгович виділяв у складі предмета доказування: 1) головний факт, 2) доказові факти, 3) наслідки злочину і 4) обставини, що сприяли вчиненню злочину. Автор писав: «Поняття головного факту означає лише, що саме його встановлення є безпосереднє завдання доказування і поки головний факт не доведений, справа не може вважатися правильно вирішеною» (Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. Том 1. Основные положения науки советского уголовного процесса. — М.: Издательство «Наука», 1968. — С. 36).

П. А. Лупинська розуміла «головний факт» як сукупність обставин, що відносяться до події, діяльність (бездіяльності) особи, що свідчать про винність особи та наслідки, що наступили або про його невинність. Це обставини, що дають підстави для висновку про наявність чи відсутність складу злочину. Головний факт повинен відповідати на три головних питання: 1) чи доведено, що відповідне діяння мало місце; 2) чи доведено, що це діяння вчинив підсудний; 3) чи винен підсудний у вчиненні цього діяння (Уголовно-процессуальное право Российской Федерации [Текст]: учебник / отв. ред. П. А. Лупинская. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Норма, 2009. — С. 291).

М. А. Чельцов пропонує розмежувати «вужьке» та «широке» поняття предмета доказування (Советский уголовный процесс. Учебник / Чельцов М. А. — 4-е изд., испр. и перераб. — М.: Госюриздат, 1962. — С. 129). Під предметом доказування у вужькому значенні він розуміє

обставини, які утворюють склад злочину, а в широкому значенні — усю сукупність обставин, що підлягають доказуванню. Фактично ми маємо справу з виділенням головного факту в структурі предмета доказування.

Таким чином, можна констатувати, що головний факт у літературі розуміється як факт, який складає серцевину обставин, що підлягають доказуванню, та встановлення яких свідчить про наявність чи відсутність складу злочину. Проте сама назва «головний факт» не свідчить про те, що все інші обставини є другорядними чи неважливими; всі вони повинні бути встановлені в залежності від особливостей кримінального правопорушення та суддівського розсуду. Встановлення обставин головного факту, здійснюється за допомогою як прямих доказів, та за допомогою непрямих, доказових фактів.

ПАНОВА А. В.

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності

ДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ «ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ» У КРИМІНАЛЬНІЙ ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДОКТРИНІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства свого нормативного закріплення отримали багато правових інститутів, які є новими для України, але вже багато років існують у кримінальному процесі зарубіжних країн. Одним з таких є інститут допустимості доказів, який, як показує аналіз доктринальних підходів до з'ясування його змісту і значення, тривалий час досліджуються видатними вченими різних історичних епох: дореволюційного, радянського і пострадянського періоду.

У дореволюційний час велику увагу вчені приділяли питанням оцінки доказів та вважали її досить важливою умовою належного здійснення правосуддя, яка становила собою запобігання судовому свавілляю. Процес доказування ґрунтувався на системі вільної оцінки доказів, яка являла їх оцінку за внутрішнім переконанням судді з відсутністю у законі яких-небудь правил щодо значення окремих доказів. Але вже у Кримінально-процесуальному Кодексі РСФСР 1923 року у статті 61 зазначалося: «Суд не обмежений ніякими формальними доказами та від нього залежить за обставинами справи, чи допускати ті або інші докази, або вимагати їх від третіх осіб, для яких така вимога є обов'язковою. Присяга, як доказ, є недопустимою». Подальший